برایەتی نێوان موسڵمانان
بەشی سێیەم
مافەکانی برایەتی نێوان موسڵمانان
(حقوق الأخوة)
(١١ - ١٤)

ئامادەکردنی : مامۆستا محمد عبد الرحمن / کەلار

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على نبينا محمد وعلى آله وصحبه أجمعين، أما بعد:

یازدەیەم: هاوکاری کردن و بەدەم یەکترەوە هاتن ((التعاون والتكاتف)):

یەکێکی تر لە مافەکانی موسڵمان بە سەر برای موسڵمانیەوە بریتیە لە: هاوکاري کردني یەکتر لە سەر چاکە کاری و خۆپارێزی کردن لە تاوان و بەدەم یەکترەوە هاتن لە کاتی تەنگانە و ناهەمواری و ناڕەحەتیدا:

قال الله تعالى: ﴿وتعاونوا على البر والتقوى﴾ [سورة المائدة: ٢] .

واتە: هاوکاري یەکتر بکەن لە سەر چاکە کاری و خۆپارێزی کردن لە تاوان .

شێخ (ابن العثیمین) فەرموویەتی: (**التعاون**) هاوکاری کردن: یارمەتی دانی یەکتر دەگەیەنێت، بەوەی کە خەڵك هەندێکیان یارمەتی هەندێکی تریان بدەن لە سەر چاکە کاری و خۆپارێزی کردن لە تاوان، (**البِرُّ**): بریتیە لە کردنی چاکە، وە (**التقوى**) بریتیە لە خۆپارێزی کردن لە خراپە و تاوان .

جا ئەوەی کە چاکەی تێدایە هاوکاری کردن تێیدا بریتیە لەوەی کە یارمەتی برادەر و هاوەڵەکەت بدەیت لە سەر کردنی ئەو چاکەیە و کار ئاسانی کردن بۆ ئەنجام دانی . . .

وە ئەوەی کە خراپەی تێدایە هاوکاری کردن تێیدا بریتییە لەوەی کە برادەر و هاوەڵەکەت وریا و ئاگادار بکەیتەوە لەو خراپەیە و تا لە تواناتیشدا هەیە ڕێگری لێ بکەیت بۆ ئەنجام نەدانی، و ئامۆژگاری ئەو کەسەیش بکەیت کە دەیەوێت ئەنجامی بدات بە نەکردنی ئەو خراپەیە بەم شێوەیە .

(**البِرُّ**): بریتییە لە کردنی چاکە، وە هاوکاری کردن تێیدا بریتییە لەوەی کە یارمەتی بدەیەت و کارئاسانی بکەیت بۆ خەڵك لە سەر ئەنجام دانی، وە (**التقوى**) بریتییە لە خۆپارێزی کردن لە خراپە و تاوان، وە هاوکاری کردن تێیدا بریتییە لەوەی کە ببیتە ڕێگر و بەربەست لە نێوان خەڵك و ئەنجامدانی ئەو خراپەیەدا، وە وریا و ئاگاداریان بکەیتەوە لەو خراپەیە . . .)[1].

وقال رسول الله(ﷺ): ((... [ومن كان في حاجة أخيه كان الله في حاجته، ومن فرج عن مسلم كُربةً فرج الله عنه كربة من كربات يوم القيامة ...] ...))[2].

واتە: هەر کەسێك لە پێویستی برای موسڵمانیدا بێت ئەوا خوا لە پێویستیدا دەبێت، و هەر کەسێك ناڕەحەتییەك لە سەر موسڵمانێك لابەرێت ئەوا خوا ناڕەحەتییەك لە ناڕەحەتییەکانی قیامەتی لە سەر لادەبات ...

شێخ (ابن العثيمين) فەرموویەتی: (ئەگەر تۆ لە هاوکاری کردنی براکەتدا بیت بە جێبەجێ کردنی پێداویستییەکانی و یارمەتی دانی بۆ دابین کردنی، ئەوا خوای پایەبەرز یارمەتیت دەدات لە پێداویستییەکاندا و هاوکاریت دەکات بۆ دابین کردنی وەك پاداشتێکی بەرامبەر بە یەکتر)[3].

وە (الحافظ ابن حجر) فەرموویەتی: (لە ڕیوایەتێکی تردا هاتووە: خوای پەروەردگار لە هاوکاری بەندەکەیدایە چەندێك بەندە لە هاوکاری برای موسڵمانیدا بێت ...

(١) شرح رياض الصالحين: (١ / ٤٩٥) .

(٢) جزء من حديث مطول ستأتي تخريجه في التعليقة رقم: (٦) .

(٣) شرح رياض الصالحين: (١ / ٥٩٣) .

وە ئەم فەرموودەیە هاندانی تێدایە بۆ هاوکاری کردنی یەکتر و بە چاکە هەڵسوکەوت کردن و کراوەیەتی لە ڕووی یەکتردا، وە ئەوەشی تێدایە کە پاداشت لە جۆری کردارەکان دەبێت)[٤].

هەروەها شێخ (ابن العثيمين) فەرموویەتی: (ناڕەحەتی ئەو تەنگی یە تانیٚ کە دێت بە سەر مرۆڤدا و ناهەمواری دەکات، و هەست بە غەم و پەژارە دەکات، جا ئەگەر ئەم تەنگی و ناڕەحەتییە لە سەر براکەت لابەرێت ئەوا خوا ناڕەحەتییەك لە ناڕەحەتییەکانی قیامەتی لە سەر لادەبات .

وە لابردنی ناڕەحەتییەکان بە چەند شێوازێك دەبێت:

ئەگەر ناڕەحەتییەکە ماڵی و مادی بوو ئەوا لابردنی بەوە دەبێت کە ئەوەندە ماڵ و مادەی بدەیتیٚ کە ناڕەحەتییەکەی پیٚلادەبرێت، وە ئەگەر مەعنەوی بوو ئەوا بە سوور بوون لە سەر گێڕانەوەی (مەعنەویاتی) و گێڕانەوەی باوەڕبەخۆ بوونی تاوەکو ناڕەحەتییەکەی لە سەر لادەچێت، وە ئەگەر ناڕەحەتییەکە غەم و پەژارە بوو ئەوا لابردنی بەوە دەبێت کە دڵی بدەیتەوە و باری سەر دڵی کەم بکەیتەوە و بۆی ڕوون بکەیتەوە کەوا تەنگانەکان بەردەوام نابن، و بەردەوامی حاڵەتێك مەحاڵە، و بۆشی ڕوون بکەیتەوە کە ئەو تەنگی و ناڕەحەتییە چەند پاداشتی گەورەی تێدایە، تاوەکو ناڕەحەتییەکەی لە سەر کەم بێتەوە)[٥].

دوانزەیەم: خۆپاراستن و خۆدوور ڕاگرتن لە سیفەتە خراپەکان لە ئاستی یەکتردا ((التحرز والابتعاد عن الصفات السيئة تجاه بعضهم البعض)):

بنەما و بنچینە (الأصل) لەم حاڵەدا بریتییە لە ئایەتی (١٢)ی سورەتی (الحجرات) و فەرموودەکەی (أبو هريرة) (رضي الله عنه):

قال الله تعالى: ﴿يا أيها الذين آمنوا اجتنبوا كثيرا من الظن إن بعض الظن إثم ولا تجسسوا ولا يغتب بعضكم بعضا أيحب

(٤) فتح الباري شرح صحيح البخاري: (٥ / ١٢١ - ١٢٢)، والحديث أخرجه مسلم في صحيحه رقم: (٢٦٩٩) .

(٥) شرح رياض الصالحين: (١ / ٥٩٣) .

أحدكُم أن يأكُلَ لَحم أخيه ميتا فَكَرِهتموه واتقُوا الله إن الله تواب رحيم﴾ [سورة الحجرات: ١٢] .

واته: ئەی ئەو کەسانەی باوەڕ و ئیمانتان هێناوە خۆتان بە دوور بگرن لە زۆربەی گومانەکان چونکە هەندێك لە گومانەکان تاوانە، و چاودێری یەکتر مەکەن، و غەیبەت و زەمی یەکتر مەکەن .. ئایا یەکێك لە ئێوە پێیخۆشە کەوا گۆشتی برای خۆی بخوات بە مردوویی کە پێتان ناخۆشە، و خۆپارێزی بکەن لە پێچەوانە کردنی فەرمانەکانی خوا و تاوانکاری .. خوای پەروەردگار لێبووردە و بە بەزەییە .

وعن أبي هريرة (رضي الله عنه) قال: قال رسول الله (ﷺ): (([إياكم والظن فإن الظن أكذب الحديث، ولا تحسسوا، ولا تجسسوا، ولا تنافسوا، و] لا تحاسدوا، ولا تناجشوا، ولا تباغضوا، ولا تدابروا، ولا يبع بعضكم على بيع بعض، [ولا يخطب الرجلُ على خطبة أخيه حتى ينكح أو يترك]، وكونوا عباد الله إخوانا .

المسلم أخو المسلم لا يظلمه، [ولا يسلمه]، [ولا يخونه، ولا يكذبه]، ولا يخذله، ولا يحقره، [ومن كان في حاجة أخيه كان الله في حاجته، ومن فرج عن مسلم كُربةً فرج الله عنه كربة من كربات يوم القيامة، ومن ستر مسلماً ستره الله يوم القيامة]، التقوى هاهنا ويشير إلى صدره ثلاث مرات، بحسب امرئٍ من الشر أنْ يحقر أخاه المسلم، كل المسلم على المسلم حرام دمه وماله وعرضه .

[إن الله لا ينظر إلى أجسادكم ولا إلى صوركم ولكن ينظر إلى قلوبكم [وأعمالكم] وأشار بأصابعه إلى صدره]، [ويقول: والذي نفسي بيده ما تواد اثنان فيفرق بينهما إلا بذنبٍ يحدثه أحدهما، وكان يقول: للمسلم على المسلم ست: يشمته إذا عطس، ويعوده إذا مرض، وينصحه إذا غاب أو شهد، ويسلم عليه إذا لقيه، ويجيبه إذا دعاه، ويتبعه إذا مات، ونهى عن هجرة المسلم أخاه فوق ثلاث]))[٦].

واتە: ئامان وورییای گومان بن چونکە گومان درۆترین ووتەی دەروونە، و چاوە چاوە مەکەن بۆ موسڵمانان، وجاسوسی

(٦) صحيح البخاري رقم: (٦٠٦٤) و (٦٠٦٥) و (٦٠٦٦)، وصحيح مسلم رقم: (٢٥٦٣)، وصحيح سنن الترمذي رقم: (١٩٢٧).

مەكەن، و پێشبڕكێ مەكەن بۆ دونیا، و حەسودی بە یەكتر مەبەن، و نرخی شتومەك لە سەر یەكتر گران مەكەن، و ڕقتان لە یەكتر نەبێت، و پشت لە یەكتر هەڵمەكەن، و مامەڵە و كڕین و فرۆشتن مەكەن بە سەر مامەڵەی یەكتر، و خوازبێنی ژن مەكەن بە سەر خوازبێنی براتان تاوەكو ئەو مارەی دەكات یان وازدێنێت، وە ببن بە برای یەكتر .

موسڵمان برای موسڵمانە ستەم و زوڵمی لێ ناكات، و خیانەتی لێ ناكات، و درۆی لە گەڵدا ناكات و بە درۆشی ناخاتەوە، و دەست بە سەری ناكات، و سەرشۆڕی ناكات، و بە چاوی سووك و كەم ڕێزەوە سەیری ناكات، وە هەر كەسێك لە پێویستی برای موسڵمانیدا بێت ئەوا خوا لە پێویستیدا دەبێت، و هەر كەسێك ناڕەحەتیەك لە سەر موسڵمانێك لابەرێت ئەوا خوا ناڕەحەتیەك لە ناڕەحەتیەكانی قیامەتی لە سەر لادەبات، و هەر كەسێك عەیبە و كەم وكوڕی موسڵمانێك دابپۆشێت ئەوا خوا عەیبە و كەم و كوڕی دادەپۆشێت لە قیامەتدا، لە خوا ترسان ئا لێرەدایە ـ سێ جار ئاماژەی كرد بۆ سنگی ـ، بەسە بۆ خراپێتی موسڵمان كە بە چاوی سووك و كەم ڕێزەیەوە سەیری برای موسڵمانی بكات، هەموو موسڵمانێك خوێن و ماڵ و ناموسی حەرامە لە سەر موسڵمان .

خوا سەیری لاشە و وێنەتان ناكات بەڵكو سەیری دڵ و كردەوەكانتان دەكات ـ وە بە پەنجەكانی ئاماژەی كرد بۆ سنگی ـ، وە فەرمووی: سوێند بەو خوایەی كە نەفس و دەروونی منی بە دەستە دوو كەس نیە خۆشەویستی یەكتر بن و جیاوازی بكەوێتە نێوانیانەوە ئیللا بە هۆی تاوانێكەوە نەبێت كە یەكێكیان ئەنجامی داوە، هەروەها فەرمووی: موسڵمان شەش مافی هەیە بە سەر موسڵمانەوە: دوعای بۆ دەكات ئەگەر پژمی، و سەردانی دەكات ئەگەر نەخۆش كەوت، و ئامۆژگاری دەكات ئەگەر دیار نەبوو یان ئامادەش بوو، و سەلامی لێ دەكات ئەگەر پێی گەیشت، و وەڵامی دەداتەوە ئەگەر دەعوەتی كرد، و شوێنیشی دەكەوێت ئەگەر مرد، وە قەدەغەی كردووە موسڵمان قسە لەگەڵ

موسڵماندا نەكات و پشتی لێهەڵ بكات زیاتر لە سێ ڕۆژ .

قال الحافظ: (وهو حديث عظيم اشتمل على جملٍ من الفوائد والآداب المحتاج إليها)[٧].

واتە: ئەم فەرموودەیە فەرموودەیەكی زۆر گەورەیە و چەندین سوود و ئاكار و ئادابی لە خۆ گرتووە كە موسڵمانان پێویستیان پێیان هەیە .

وقال الحافظ أيضاً: (قوله: "المسلم أخو المسلم" هذه إخوة الإسلام....)[٨].

واتە: مەبەست بە "موسڵمان برای موسڵمانە" بریتییە لە: برایەتی ئیسلام .

لەم ئایەت و فەرموودەیەوە بۆمان دەردەكەوێت چەندین **سیفەت و ڕەوشت و ئاكاری خراپ** هەیە كەوا پێویستە **خۆپارێزی لێ بكرێت و خۆی لێبەدوور ڕابگرێت لە ئاستی یەكتردا** كەوا بریتین لە:

١ ـ **گومانی خراپ بردن بە یەكتر**

﴿اجتنِبوا كثيرا من الظن إن بعض الظن إثم﴾ .. ((إياكم والظن فإن الظن أكذب الحديث)):

(الحافظ ابن حجر) فەرموویەتی: (فەرموودەی "ئامان وریا بن لە گومان بردن بە یەكتر" مەبەست پێی ئەوە نییە كە وازبهێنرێت لە كاركردن بەو گومانەی كەوا زۆرجارێك حوكمە شەرعییەكانی پێوە بەندە، بەڵكو مەبەست ئەوەیە وازبهێنرێت لە گەڕان و بەجێهێنانی ئەو گومانەی كە زەرەر و زیانی هەیە بە گومان پێبراو، هەروەها لەو گومانەی كە دەكەوێتە ناو دڵەوە بە بێ بەڵگە، چونكە سەرەتای گومان بریتییە لە خوتورە و ووتەی دەروون كە ناتوانرێت ڕەت بكرێتەوە، وە ئەوەش كە مرۆڤ توانای بە سەردا نەبێت ئەرك و تەكلیفی پێ ناكەوێتە سەر و ئەم فەرموودەیەش پاڵ پشتی ئەمە دەكات: پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی "خوا چاوپۆشی ئەوەی كردووە بۆ ئوممەتەكەم كە دەروونی پێی ڕادەگەیەنێت" ..

وە (القرطبي) فەرموویەتی: واتە: مەبەست بە گومان لێردا بریتییە لە تاوانبار كردنێك كە هۆكاری نییە وەكو

(٧) فتح الباري شرح صحيح البخاري: (١٠ / ٥٩٤) .
(٨) الفتح: (٥ / ١٢١) .

ئەوەی کەسێك پیاوێك تاوانبار بکات بە خراپەکاری بە بێ ئەوەی شتێکی پێوە دیار بێت کە داخوازی ئەوە بکات، بۆیە لە بەر ئەمە بەدوایدا فەرموویەتی: "چاودێری یەکتر مەکەن" چونکە مرۆڤ خوتورەی تاوانبارکردن کەوتە دەروونی یەوە دەیەوێت بە دوایدا بگەڕێت بۆ جێبەجێکردن و بە دیهێنانی بۆیە چاودێری دەکات و لێ دەکۆڵێتەوە و دەگەڕێت و دەبیسێت لە بەر ئەمە ئەوەی لێقەدەغە کراوە .

وە ئەم فەرموودەیە گونجاوە لە گەڵ ئەم ئایەتەدا کە خوای گەورە تێدا فەرموویەتی: ﴿خۆتان بە دوور بگرن لە زۆربەی گومانەکان چونکە هەندێك لە گومانەکان تاوانە، و چاودێری یەکتر مەکەن، و غەیبەت و زەمی یەکتر مەکەن﴾ جا دێڕبەندی ئایەتەکە بەڵگەیە لە سەر فەرمان کردن بە پاراستنی سومعەتی موسڵمان بەو پەڕی پارێزگاری لە بەر پێشکەوتنی ڕێگرتن و قەدەغەکردنی ڕۆچوون لە شکاندنی سومعەتی موسڵمان بە گومانی خراپ بردن، جا ئەگەر گومانکار بڵێت: من دەگەڕێم بۆ ئەوەی دڵنیا بم، ئەوا پێی دەوترێت: چاودێری یەکتر مەکەن، جا ئەگەر ووتی: من دڵنیا بوووم بە بێ چاودێری کردن، ئەوا پێی دەوترێت: غەیبەت و زەمی یەکتر مەکەن . . .)(٩) .

٢ ـ چاودێری کردنی یەکتر ﴿**وَلَا تَجَسَّسُوا**﴾ و گەڕان بە دوای کەم و کوڕی یەکتردا ((**ولا تحسسوا**)):

أ / چاودێری کردنی یەکتر ﴿**وَلَا تَجَسَّسُوا**﴾:

(الـحافظ ابن حجر) فەرموویەتی: (لە بەر ئەوە فەرموویەتی: "چاودێری یەکتر مەکەن" چونکە مرۆڤ خوتورەی تاوانبارکردن کەوتە دەروونی یەوە دەیەوێت بە دوایدا بگەڕێت بۆ جێبەجێکردن و بە دیهێنانی بۆیە چاودێری دەکات و لێ دەکۆڵێتەوە و دەگەڕێت و دەبیسێت لە بەر ئەمە ئەوەی لێقەدەغە کراوە) .

ب / گەڕان بە دوای کەم و کوڕی یەکتردا ((ولا تحسسوا)):

---

(٩) الفتح: (١٠ / ٥٩١) .

وقال الحافظ أيضاً: (قوله: "ولا تحسسوا ولا تجسسوا" إحدى الكلمتين بالجيم والأخرى بالحاء المهملة ... قال الخطابي: معناه لا تبحثوا عن عيوب الناس ولا تتبعوها، قال الله تعالى حاكياً عن يعقوب عليه السلام:

﴿ اذْهبواْ فَتحسسواْ من يوسف وأخيه ﴾.

واته: مەگەڕێن بە دوای کەم و کوڕی خەڵکدا و شوێنی مەکەون .

هەروەها فەرموویەتی: (بنەوای ئەم ووشەیە (**تحسسوا**) بە بێ خاڵ لە (الحاسة)وە وەرگیراوە کە یەکێکە لە پێنج ئەندامە هەستیارەکە، وە (**تَجَسَّسُوا**) بە خاڵەوە لە (الجس)ەوە وەرگیراوە بە واتای تاقیکردنەوەی شت بە دەست کە ئەویش یەکێکە لە ئەندامە هەستیارەکان، کەواتە ئەوەی کە بە بێ خاڵە (**تحسسوا**) گشت گیرتر و بەرفراوان ترە، وە (إبراهيم الحربي) فەرموویەتی: هەردووکیان یەك واتایان هەیە، وە (ابن الأنباري) فەرموویەتی: بە خاڵەوە (**تَجَسَّسُوا**) بریتییە لە گەڕان بە دوای کەم و کوڕی یەکتردا و بە بێ خاڵ (**تحسسوا**) بریتییە لە گوێگرتن بۆ قسە و باسی نێوان خەڵك، و ئەمەش (الأوزاعي) گێڕاویەتەوە لە (يحيى بن أبي كثير)ەوە کە یەکێکە لە شوێنکەوتە بچوکەکانی صەحابە (صغار التابعين)، وە ووتراوە: بە خاڵەوە (**تَجَسَّسُوا**) بریتیە لە گەڕان بە دوای ناوەڕۆکی شتەکاندا و زیاتریش بۆ خراپە دەووترێت، وە بە بێ خاڵ (**تحسسوا**) بریتییە لە گەڕان بە دوای ئەو شتانەدا کە بە چاو و گوێ هەستیان پێدەکرێت و دەدۆزرێنەوە و (القرطبي) ئەم ووتەیەی هەڵبژاردووە و بە ڕەوای زانیوە، وە ووتراوە: بە خاڵەوە (**تَجَسَّسُوا**) بریتیە لە گەڕان و ووردبوونەوەی کەسێك بە دوای شتێکدا لە پێناو کەسێکی تردا، وە بە بێ خاڵ (**تحسسوا**) بریتیە لە گەڕان و ووردبوونەوەی کەسێك بە دوای شتێکدا بۆ خۆی و ئەم ووتەیەش هەڵبژێردراوی (ثعلب)ە .

وە حاڵەتێك هەیە دەردەهێنرێت و جیا دەکرێتەوە لە قەدەغەکراوێتی چاودێری کردنی یەکتر ئەویش بریتیە لەو حاڵەتەی کە ئەگەر چاودێری کردن تەنها ڕێگایەك بوو بۆ ڕزگار کردنی کەسێك لە

تیاچوون، بۆ نموونە وەك ئەوەی کەسێکی باوەڕ پێکراو هەواڵ بدات کەوا فلانە کەس کەسێکی تری بردووە بۆ چۆڵەوانییەك بۆ ئەوەی بیکوژێت بە زوڵم و ستەمکاری، یان ئافرەتێکی بردووە بۆ ئەوەی زینا و داوێن پیسی لە گەڵدا ئەنجام بدات، ئا لەم حاڵەت و شێوازەدا دروستە چاودێری بکرێت و بگەڕێیت بە دوای ئەوەدا لە ترسی لە دەست دەرچوونی کاتی فریاکەوتنی . . .)[١٠].

٣ ـ غەیبەت و زەم کردنی یەکتر:

﴿ ولَا يغتب بعضُكُم بعضًا﴾:

(الحافظ ابن حجر) فەرموویەتی: (جیاوازی هەیە لە نێوان زانایاندا سەبارەت بە پێناسەی (غەیبەت) و حوکمەکەی، جا سەبارەت بە پێناسەی (غەیبەت):

(الراغب الأصفهاني) فەرموویەتی: غەیبەت بریتییە لەوەی کە مرۆڤ باسی کەم و کوڕی کەسێکی تر جگە لە خۆی بکات بە بێ ئەوەی پێویست بەوە بکات ئەو باسە بکرێت، وە (الغزالي) فەرموویەتی: پێناسەی (غەیبەت) ئەوەیە کە باسی براکەت بکەیت بەوەی کە پێی ناخۆش بێت ئەگەر پێی بگات، وە (ابن الأثير) فەرموویەتی: (غەیبەت) ئەوەیە کە باسی مرۆڤ بکەیت بە خراپە ئەگەر چی ئەوەشی تێدا بێت لە کاتێکدا کە نادیارە و ئامادە نییە، وە (النووي) فەرموویەتی: غەیبەت بریتییە لە باس کردنی کەسێك بەوەی کە پێی ناخۆشە، جا ئەو باس کردنە پەیوەندی بە لاشەی کەسەکەوە بێت یان ئایین و دینی یان دونیای یان دەروونی یان ڕووخسار و دیمەنی یان ڕەوشت و ئاکاری یان ماڵ و سامانی یان باوکی یان منداڵی یان خێزانی یان خزمەت کارەکەی یان جل و بەرگ و پۆشاکەکەی یان جموجوڵ و هاتووچۆکردنی یان ڕووخۆشی و کراوەیی ڕوومەتی یان ڕوو گرژی کەسەکە یان جگە لەمانە لەوەی کە پەیوەندی بە کەسەکەوە هەیە هەموو ئەمانە یەکسانن و بە غەیبەت دەژمێردرێن، وە ئەو باس کردنە بە ووتە بێت یان بە ئاماژە بێت یان بە نیشانە

---

(١٠) الفتح: (١٠ / ٥٩٢) .

بێــت یەكــسانە و هــەر بــە غەیبــەت دەژمێردرێت ...

وە ئەوانــەی كـە دەڵـێن: مـەرج نیـیـە كەسەكە خۆی نادیار بێت ئـەم فـەرموودە بەناوبانگە دەكەنە بەڵگە كـە پێغەمبـەری خوا(ﷺ)تێیدا بە هاوەڵانی فەرموو: "ئایا دەزانن غەیبەت چییە ؟ ووتیـان: خـوا و پێغەمبەرەكــەی زانــا تــرن، فــەرمووی: (غەیبــەت) ئەوەیــە كــە باســی براكــەت بكـەیت بـەوەی كـە پـێی نـاخۆش بێـت، ووتی: ئەی ئەگەر ئـەوەی كـە دەیڵـێم لـە براكەمدا هەبێت؟ فەرمووی: ئەگەر ئەوەی كـە دەیڵێیـت لـە براكەتـدا هــەبێت ئـەوا غەیبەتیت كردووە، وە ئەگەر تێیدا نـەبوو ئـەوا بوختیانـت بـۆ كـردووە"... چـونكە لەم فەرموودەیەدا بـاس كردنەكـەی بەنـد نـەكردووە بـە نادیـاری كەسـەكەوە بۆیـە ئەمــەش بەڵگەیــە لــە ســەر ئــەوەی كــە جیاوازی نییە لـە نێـوان ئـەوەدا كـە ئـەو باس كردنە بـە نادیـاری كەسـەكەوە بێـت یان بە ئامادە بوونی، بەڵام ووتەی ڕاسـت ئەوەیە كـە غەیبـەت تایبەتـە بـە حاڵـەتی نادیــاری و ئامادەنــەبوونی كەســەكەوە لەبــەر ڕەچــاوكردنی داڕشــتنی بنــەوای ووشــەی (الغیبـ ـ ـة)وە، وە زانایــانی زمانــەوانیش ئــەم بۆچــوونەیان یــەك لا كردووتەوە وهـەڵیان بـژاردووە، (ابن التین) فەرموویەتی: غەیبـەت بریتییـە لـە بـاس كردنی كەسێك بەوەی كـە پـێی ناخۆشـە لە كاتێكدا كـە نادیـارە و ئامـادە نییـە، هەروەها (الزمـخشري وأبو نصر القشيري وابن خميس والـمنذري) و جگە لـەمانیش لـە زانایـان بەنـدیان كـردووە بـە حاڵـەتی نادیــــاری كەســــەكەوە و دواترینیــــان (الكرمانـي)یە كە فەرموویەتی: غەیبـەت بریتییە لەوەی كـە لـە پـشتەملەوە قـسە دەربارەی مرۆڤێك بكەیت بەوەی كە پێی ناخۆشــە ئەگــەر بیبیــسێت ئەگــەر چــی ڕاستیش بێت، هەروەها فەرموویـەتی: وە حوكمی درکە و ئاماژەش بـە مەبەسـتەوە بــە هــەمان شــێوەیە، وە ووتــەی ئــەو زانایانـەی كـە بـە شـێوازێكی ڕەهـا و بـێ بەند فەرموویانە: درکە و ئاماژەش هەر بە غەیبـــەت دەژمێردرێـــت بـــەوە لێـــك دەدرێتــەوە و بەنــد دەكرێــت كــە بــە مەبەستەوە بێت ... بـەڵێ بـاس كردنـی كەسێك ڕووبەڕوو بەوەی كە پێیناخۆشە

حەرامە چونکە دەچێتە ژێر بابەتی جوێن و قسە پێووتنەوە .

وە سەبارەت بە حوکمەکەی (النووي) لە کتێبی (الأذکـار)دا فەرموویەتی: غەیبەت و دووزوبانی هەردووکیان حەرامن بە یەکدەنگی و کۆڕای زانایان، لە کاتێکدا کە بەڵگەیەکی زۆر لەم بارەیەوە هاتووە، وە لە کتێبی (الروضـة)شدا بە دوای (الرافعي)ەوە فەرموویەتی: غەیبەت لە تاوانە بچووکەکانە (الـصغائر)، بەڵام کۆمەڵێك لە زانایان لەمەدا ڕەخنەیان لێ گرتووە، وە (القرطبي) لە (تەفسیر)ەکەیدا یەکدەنگی و کۆڕای زانایانی (الإجمـاع) باس کردووە سەبارەت بەوەی کە غەیبەت لە تاوانە گەورەکانە (الکبـائر) چونکە پێناسەی تاوانی گەورەی بە ڕاستی بەسەردا دەسەپێت، چونکە غەیبەت کردن هەڕەشەی توندی لە سەر هاتووە، وە (الأذرعي) فەرموویەتی: نەم بینیووە کەس لە زانایان بە ڕاشکاوی بڵێت غەیبەت لە تاوانە بچووکەکانە (الصغائر) جگە لە خاوەنی کتێبی (العدة) و (الغزالـي) نەبێت، وە هەندێك لە زانایان بە ڕاشکاوی فەرموویانە: غەیبەت لە تاوانە گەورەکانە (الکبائر)، جا ئەگەر یەکدەنگی و کۆڕای زانایان (الإجمـاع) سەلمێنراو نەبێت ئەوا لە ڕوون کردنەوە و شیکردنەوە کەمترمان لە دەست نایەت: جا هەر کەسێك غەیبەتی دۆستێك لە دۆستەکانی خوا یان غەیبەتی زانایەك بکات ئەوە وەکو غەیبەت کردنی کەسێکی نەناسراو نییە بۆ نموونە .

وە زانایان فەرموویانە: ڕێکخەری غەیبەت بریتییە لەوەی کە باسی کەسێك بکرێت بەوەی کە پێی ناخۆشە، وە ئەمەش دەگۆڕێت بە پێی گۆڕینی ئەوەی کە دەووترێت سەبارەت بەو کەسە، وە هەندێك جار بە توندی ئاڵۆزی دەکات و ئاڵۆز کردن و ئازار دانی موسڵمانیش حەرامە، وە لەو فەرموودانەی کە (النـووي) باسی کردووە سەبارەت بە حەرامێتی غەیبەت کردن بریتییە لە فەرموودەکەی (أنـس) کەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ)تێیدا فەرموویەتی: "کاتێك بەرز کرامەوە بۆ ئاسمان دام بە لای کەسانێکدا نینۆکیان هەبوو لە مس و ڕوومەت و سنگی خۆیانیان پێ دادەڕنی، ووتم: ئەی جبریل ئەوانە کێن؟ فەرمووی:

ئەوانە ئەو کەسانەن کەوا گۆشتی خەڵك دەخۆن و دەکەونە ناو باسی شکاندنی سومعەت و ناوبانگیانەوە"، هەروەها فەرموودەکەی (سعید بن زید) کەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ)تێیدا فەرموویەتی: "بە ڕاستی لە گەورەترین بەشەکانی ریبا بریتییە لە زوبان درێژی کردن بۆ شکاندنی سومعەت و ناوبانگی موسڵمان بە بێ حەق" ... جا ئەم هەڕەشەیە لەم فەرموودانەدا بەڵگەیە لە سەر ئەوەی کەوا غەیبەت لە تاوانە گەورەکانە (الکبائر)، بەڵام بەند کردنی غەیبەت کردن لە هەندێك لە فەرموودەکاندا بەوەی کەوا ئەگەر بە ناحەق بێت ئەو غەیبەتانە دەردەکاتە دەرەوە کەوا بە حەق دەکرێن چونکە ئەوە یەکلاکرایەوە کەوا غەیبەت بریتییە لە باس کردنی کەسێك بەوەی کە تێیدا هەیە)[11].

٤ ـ **خۆویستی و بەرهەڵستکاری کردنی یەکتر ((ولا تنافسوا)):**

قال النووي: (والتنافس فمعناها الرغبة في الشيء وفي الانفراد به، ونافسته منافسة اذا رغبت فيما رغب فيه، قيل معنى الحديث التباري في الرغبة في الدنيا وأسبابها وحظوظها)[12].

واتە: خۆ ویستی بریتییە لە ئارەزووکردنی شتێك و تاك خوازی تێیدا، ووتراوە: واتای فەرموودەکە بریتییە لە بەرهەڵستکاری کردنی یەکتر لە ئارەزووکردنی دونیا و هۆکار و ڕێگا و بەشەکانی .

وە (ابن عبد البر) فەرموویەتی: (مەبەست بە "بەرهەڵستکاری کردنی یەکتر مەکەن" ئەوەیە: پێش برکێی یەکتر مەکەن لە شتە دونیاییەکاندا، وە مەبەستیش ئەوەیە داخوازی کردنی خۆدەرخستن لەوەی کە لە لای هاوەڵەکانیدایە و خۆبەزل زانین و فیزکردن بە سەریاندا و بەرهەڵستکاری کردنیان لە پلەوپایەیاندا و دەست درێژی کردنە سەریان و حەسودی پێبردنیان لەوەی کە خوا پێی بەخشیوون، بەڵام پێش برکێ و ئاواتەخوازبوون و حەسودی بردن لە سەر خێر و ڕێگاکانی چاکە ئەوا

(١١) الفتح: (١٠ / ٥٧٦ ـ ٥٧٧) .

(١٢) شرح صحيح مسلم: (١٦ / ١١٩) .

ئەمە لەم بابەتە نیەیە بە هیچ شێوەیەك، هەروەها ئەو کەسەی کە پرسیار دەکات سەبارەت بەوەی کە نایزانێت لە زانست و چاکە ئەوا ئەمەش بە چاودێری کاری یەکتر ناژمێردرێت)[١٣].

(١٣) التمهيد: (١٨ / ٢٢) .